

РЕГУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

REGULATORY FUNCTION OF CIVIL LAW

Павлюк Н.М., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню регулятивної функції цивільного права. Функції права поряд з його предметом, способом і принципами утворюють базис для вивчення галузі права та її сутнісних показників. Цивільне право здійснює як регулятивну, так і охоронну функції, причому регулятивна функція є переважним напрямом впливу цивільного права на суспільні відносини. Здійснюючи широкий спектр регулятивного впливу, цивільне право визначає правове становище учасників цивільного обороту, підстави виникнення та порядок здійснення права власності та інших речових прав, регулює відносини, пов'язані з участю в корпоративних організаціях, договірні та інші майнові та особисті немайнові відносини, засновані на рівній автономії волі учасників. Регулятивна функція цивільного права зумовлена досягненням завдань, які стоять перед цивільним правом як галуззю права, щодо встановлення визначеності у майнових та особистих немайнових відносинах, що ґрунтуються на рівності, автономії волі та майнової самостійності учасників; забезпечення балансу приватних інтересів, які існують у суспільстві; створення умов для активної участі суб'єктів у виробництві та споживанні матеріальних благ тощо. Об'єктом впливу регулятивної функції є нормальні, позитивні, корисні суспільні відносини, які право впорядковує шляхом: закріплення сталих, розвинутих відносин у нормативних актах, гарантуючи у такий спосіб їх недоторканість (статична функція); заохочення, стимулювання розвитку тих суспільних відносин, які, відображаючи певні соціальні цінності, перебувають на етапі свого становлення (динамічна функція). Сутнісне визначення регульованих суспільних відносин, відповідність цивільно-правової регламентації прогресивному розвитку суспільства, її послідовність та системність сприяють упорядкованості цивільно-правових відносин. Регулятивна функція цивільного права зумовлена його цілями, пов'язаними з досягненням завдань, що стоять перед цивільним правом як галуззю права щодо встановлення визначеності у майнових та особистих немайнових відносинах, заснованих на рівності автономії волі та майнової самостійності учасників щодо забезпечення балансу приватних інтересів, що існують у суспільстві, умов для активної участі суб'єктів у виробництві та споживанні матеріальних благ та ін.

Ключові слова: право, приватне право, цивільне право, функції права, функції цивільного права, цивільно-правові відносини, регулятивна функція, статична функція, динамічна функція.

The article is devoted to the research of the regulatory function of civil law. The functions of law along with its subject, method and principles form the basis for studying the field of law and its essential indicators. Civil law performs both regulatory and protective functions, and the regulatory function is the predominant direction of influence of civil law on social relations. Exercising a wide range of regulatory influence, civil law determines the legal position of participants in civil transactions, the grounds for the emergence and procedure for the exercise of property rights and other property rights, regulates relations related to participation in corporate organizations, contractual and other property and personal non-property relations based on equal autonomy of the participants' will. The regulatory function of civil law is determined by the achievement of the tasks facing civil law as a branch of law, regarding the establishment of certainty in property and personal non-property relations based on equality, autonomy of will and property independence of the participants; ensuring the balance of private interests that exist in society; creation of conditions for the active participation of subjects in the production and consumption of material goods, etc. The object of influence of the regulatory function is normal, positive, useful social relations, which the law regulates by: enshrining stable, developed relations in normative acts, thereby guaranteeing their inviolability (static function); encouragement, stimulation of the development of those social relations which, reflecting certain social values, are at the stage of their formation (dynamic function). The essential definition of regulated social relations, the compliance of civil law regulation with the progressive development of society, its consistency and systematic contribute to the orderliness of civil law relations. The regulatory function of civil law is determined by its goals related to the achievement of the tasks facing civil law as a branch of law to establish certainty in property and personal non-property relations, based on the equality of the autonomy of will and property independence of the participants to ensure the balance of private interests, that matter. in society, conditions for the active participation of subjects in the production and consumption of material goods, etc.

Key words: law, private law, civil law, functions of law, functions of civil law, civil-law relations, regulatory function, static function, dynamic function.

Актуальність теми. Функції права поряд з його предметом, методом і принципами утворюють базис для дослідження галузі права та її сутнісних характеристик. За тим, які функції здійснює те чи інше явище соціальної дійсності, яким чином відбувається реалізація цих функцій і з якою ефективністю, можна судити про саме явище, його основні риси, значення в житті суспільства і місце в системі подібних соціальних явищ, а також про перспективи його існування та розвитку. Функції висловлюють сутність явища, те головне, основне, що визначає, зумовлює його специфіку і природу.

Функції права – це напрями правового впливу на юридично значимі суспільні відносини, у межах яких визначаються мета, завдання, засоби й методи правового регулювання, моделюються комунікативні конструкції міжсуб'єктної взаємодії. Як слушно зазначає С. Дроботов, саме через категорію «функції права» стає можливим чітко встановити і визначити соціальну природу і соціальне призначення права, які проявляються у впливі права на суспільні відносини та на поведінку індивідів і їх груп. У цьому сенсі, знання структури права, його сутності,

ознак і принципів не може не враховувати його функції [2, с. 49].

Аналізуючи правову літературу із цього питання, правозастосовну практику, можна сказати, що зміст наявних у суспільстві правових функцій відображає як соціальну роль держави, так і місце та значущість права. Практично всі науковці під функцією права розуміють або соціальне призначення права, або його вектори, форми правового впливу на суспільні відносини, або і те й інше разом [6, с. 118].

Поняття функцій цивільного права виходить з загального поняття «функції права» з врахуванням особливостей галузі права. Функції цивільного права визначаються специфікою предмета та методу цивільного права, а також завданнями, які стоять перед ним, характеризують його місце в системі права. Функції цивільного права визначаються як зумовлені предметом і забезпечувані законодавством цілі правової галузі, певні напрями цивільно-правового впливу на особисті немайнові та майнові відносини [8, с. 18].

Постановка проблеми. Як і інші галузі права цивільне право здійснює як регулятивну, так і охоронну функції,

причому регулятивна функція є переважним напрямом впливу цивільного права на суспільні відносини. Здійснюючи широкий спектр регулятивного впливу, цивільне право визначає правове становище учасників цивільного обороту, підстави виникнення та порядок здійснення права власності та інших речових прав, регулює відносини, пов'язані з участю в корпоративних організаціях, договірні та інші майнові та особисті немайнові відносини, засновані на рівній автономії волі учасників. Проте, стрімке оновлення цивільного законодавства, потреба у формуванні стійкої правозастосовної практики, поява цілого ряду нових інститутів цивільного права вимагають вироблення нових підходів у сфері підвищення ефективності правового регулювання цивільно-правових відносин, що актуалізує дослідження регулятивної функції цивільного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функцій права, в тому числі й цивільного права, досить давно і активно розробляється у вітчизняній правовій доктрині, зокрема такими вченими як: Т. Боднар, І. Дідковська, А. Довгерт, С. Дроботов, Р. Майданик, І. Спасибо-Фатєєва, Р. Стефанчук, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин Є. Харитонов, А. Риженко, В. Рибаків, П. Рабінович, А. Колодій, О. Скакун, А. Маньковський, Ю. Тодика й ін..

У цілому можна відзначити, що вчені приділяли і приділяють досить пильну увагу проблемі функцій права як на рівні загальної теорії права, так і у галузевих юридичних науках, зокрема, цивільного. Однак сам механізм реалізації окремих функцій права досліджено недостатньо, у тому числі регулятивної функції цивільного права.

Метою статті є дослідження наукових підходів до розуміння регулятивної функції цивільного права та специфіки її реалізації у приватно-правових відносинах.

Виклад основного матеріалу. У системі функцій цивільного права важливе місце посідає регулятивна функція. Чи проявляється цивільне право у формі нормативних актів, чи договорів, чи встановлює правовий статус, правосуб'єктність громадян, чи інших суб'єктів цивільного права – у всіх цих формах проявляється його призначення – регулювати цивільно-правові відносини [5, с. 92].

Уточнюючі дефініцію регулятивної функції права і надаючи її визначення у правовій державі С. Дроботов вважає, що «ми маємо всі підстави для того, щоби охарактеризувати її як цілеспрямований правовий вплив, завдяки якому окреслюються правила поведінки різних суб'єктів права при однозначному закріпленні меж державного втручання у сферу особистих прав і свобод громадян, встановлюються юридичні права та взаємні обов'язки учасників суспільних правовідносин з метою забезпечення верховенства права, пріоритету прав і свобод людини і громадянина, забезпечення загально-суспільних потреб та інтересів. Водночас у формальному аспекті регулятивна функція постає як один з напрямів впливу правової держави на суспільні відносини, яка покликана сприяти соціально-економічному, політико-правовому, національно-культурному розвитку індивідів, держави і суспільства в цілому» [2, с. 52].

У рамках регулятивної функції розрізняють регулятивну статичну та регулятивну динамічну функції.

Регулятивна статична функція виявляється у впливі права на суспільні відносини шляхом їх закріплення у тих чи інших правових інститутах. У цьому полягає одне із завдань (призначень) правового регулювання. Право насамперед юридично закріплює, зводить в розряд чітко врегульовані ті суспільні відносини, які є основою нормального, стабільного існування суспільства, відповідають його інтересам [5, с. 93].

Вирішальне значення у проведенні статичної функції, на думку М. Матійко, належить інститутам права власності, юридична суть яких у тому полягає, щоб закріпити економічні засади суспільного устрою [5, с. 93].

Регулятивно-статична функція спрямована на закріплення в відповідних нормах і правових інститутах того, що реально досягнуто і становить економічний, соціально-культурний фундамент суспільства та держави.

Регулятивно-динамічна функція спрямована на забезпечення процесу досягнення намічених завдань, певного запрограмованого результату. Тут правовий вплив відбувається на відносини осіб, що знаходяться у русі, динаміці, націлений на зміну та вдосконалення існуючих чи виникнення нових суспільних відносин.

Об'єктом впливу регулятивної функції є нормальні, позитивні, корисні суспільні відносини, які право впорядковує шляхом: закріплення сталих, розвинутих відносин у нормативних актах, гарантуючи у такий спосіб їх недоторканість (статична функція); заохочення, стимулювання розвитку тих суспільних відносин, які, відображаючи певні соціальні цінності, перебувають на етапі свого становлення (динамічна функція) [7, с. 167–168].

Регулятивна функція цивільного права зумовлена його цілями, пов'язаними з виконанням завдань, що стоять перед цивільним правом як галуззю права, та полягає в позитивному регулюванні цивільних відносин, наданні прав і обов'язків учасникам цих відносин, встановленні правил поведінки суб'єктів цивільного права. Такі правила поведінки містяться в законах і підзаконних актах, укладених договорах і судових рішеннях [6, с. 120].

Грунтуючись на загальнотеоретичному розумінні функцій права, регулятивну функцію цивільного права слід розглядати виходячи з соціального призначення цивільного права як центральної галузі приватного права. Концепція приватного права полягає в тому, що держава в процесі еволюції усвідомлює необхідність відмовитися від жорсткого нормування відносин приватних осіб шляхом обов'язкових приписів та надати їм можливість у певних рамках самим вільно регулювати свої відносини.

За слушним зауваженням І. Калаур, у нинішніх умовах, коли основним кредом сфери приватного життя стала свобода, домінуючого значення набув диспозитивний підхід до регулювання цивільних правовідносин, що в кінцевому результаті змусило законодавця переосмислити роль нормативного та індивідуальних регуляторів у механізмі правового регулювання [3, с. 115]. У ЦК України (ст. 6), зазначає І. Калаур, вперше на рівні основного акта цивільного законодавства вирішено питання співвідношення цих двох регулятивних чинників, зокрема, сторони мають право укладати договори, які не передбачені актами цивільного законодавства, за умови, що вони відповідають загальним засадам цивільного законодавства (тобто укладати непоіменовані договори) [3, с. 115]. Водночас, відмічає цитований автор, сторони, укладаючи поіменований договір, можуть врегулювати у цьому договорі свої відносини, які не врегульовані актами цивільного законодавства, а також вони можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Однак сторони не мають права відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносини між ними [3, с. 115].

Цивільно-правові відносини соціально значимі, необхідні для суспільства. Більшість їх є майновими і знаходяться у економічній сфері суспільства, забезпечуючи економічний результат, розвиток нашого суспільства та матеріальне благополуччя його громадян.

Як відмічається у юридичній літературі, регулятивні цивільні правовідносини можуть виникати в результаті реалізації цивілістичної функції уповноваження, за допомогою якої створюється нормативна база – передумови для саморегулювання у сфері приватного права: завдяки цій специфічній цивілістичній функції учасники цивіль-

них відносин можуть самі визначати для себе правила поведінки, створювати фактично нормативні акти локальної дії тощо [1, с. 57]. Її концептуальною основою є відома ще римському приватному праву сентенція «Дозволено усе, що не заборонено законом». Відтак на зазначеному підґрунті за наявності певних умов виникають цивільні права і обов'язки (цивільні правовідносини приватного типу) [1, с. 57].

Тобто, у приватно-правовій міжсуб'єктній комунікації використовуються переважно диспозитивні методи у рамках загальнодозвільного типу правового регулювання. Учасники приватно-правових відносин виступають як рівноправні та рівно зобов'язані суб'єкти.

Для цивільно-правових відносин важливе значення має визначеність і стабільність правового регулювання. Існування норм права, які вказують, які варіанти поведінки можуть обрати суб'єкти і які при цьому в них виникають права та обов'язки, забезпечує однаковість у розумінні правовідносин і тих наслідків, до яких вони призводять.

Законність цивільних правовідносин презюмується й у більшості випадків не піддається публічній оцінці, поки учасниками правовідносин чи іншими особами у встановленій формі не заявлено про порушення прав. Публічна оцінка здійснюється незалежно від бажання суб'єктів у випадках встановлених законом: державна реєстрація прав на нерухоме майно, обов'язкове нотаріальне посвідчення правочинів тощо.

Як зазначає М. Матійко, призначення цивільного права регулювати суспільні відносини може втілюватися у формі договорів, нормативних актів, встановленні правового статусу, правосуб'єктності, визначенні (передбаченні) юридичних фактів, встановлення конкретного правового зв'язку між суб'єктами права, визначенні оптимального типу правового регулювання стосовно конкретних суспільних відносин та ін. [4]. Особливості цього способу впливу полягають насамперед у встановленні позитивних правил поведінки, в організації суспільних відносин, в координації соціальних взаємозв'язків. Засобами реалізації регулятивної функції цивільного права можуть виступати, наприклад, цивільно-правові договори, цивільно-правові нормативні акти [4].

Висновки. Отже, регулятивна функція цивільного права зумовлена його цілями, пов'язаними з досягненням завдань, що стоять перед цивільним правом як галуззю права щодо встановлення визначеності у майнових та особистих немайнових відносинах, заснованих на рівності автономії волі та майнової самостійності учасників щодо забезпечення балансу приватних інтересів, що існують у суспільстві, умов для активної участі суб'єктів у виробництві та споживанні матеріальних благ та ін. Сутнісне визначення регульованих суспільних відносин, відповідність цивільно-правової регламентації прогресивному розвитку суспільства, її послідовність та системність сприяють упорядкованості цивільно-правових відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ до приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. проф. Є. О. Харитоновна. Одеса : Фенікс, 2019. 200 с.
2. Дроботов С.А. Регулятивна функція права у правовій державі: поняття і ознаки. *Держава і право*. Юридичні і політичні науки. Випуск 50. С. 48–53.
3. Калаур І.Р. Договір у механізмі правового регулювання відносин з передання майна в користування. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 114–118.
4. Матійко М. В. Засоби реалізації функції цивільного права як елемент структури функції цивільного права. URL: opua.edu.ua.
5. Матійко М.В. Регулятивна функція цивільного права в системі функцій цивільного права. *Юридичний вісник*. 2017. №2. С. 91-95.
6. Татарінов В.І., Демінова А. В. Поняття, сутність та види функцій цивільного права. *Право і суспільство*. № 6 / 2019. С. 117–122.
7. Теорія держави і права : Підручник / С.Л. Лисенков, А.М. Колодій, О.Д. Тихомиров, В.С. Ковальський. За ред. С.Л. Лисенкова. К. : Юрінком Інтер, 2005. 448 с.
8. Цивільне право України : підручник : у 2-х т. / В. Борисова та ін. ; за заг. ред. В. Борисової, І. Спасиво-Фатєєвої, В. Яроцького. Київ : Юрінком-Інтер, 2004. Т. 1. С. 18.